

Válogatott bibliográfia

- Anderson, Bonnie–Zinsser, Judith: A HISTORY OF THEIR OWN: WOMEN IN EUROPE I–II. New York, Harper & Row, 1988.
- Austen, Jane: THE NOVELS OF JANE AUSTEN. Kiadta R. W. Chapman. London, Oxford University Press, 4. kiadás, 1932–1934. (Austen regényeit először 1811 és 1818 között adták ki.)
- Brown, Peter: THE BODY AND SOCIETY: MEN, WOMEN AND SEXUAL RENUNCIATION IN EARLY CHRISTIANITY. New York, Columbia University Press, 1988.
- Grégoire de Tours: THE HISTORY OF THE FRANKS. Fordította Lewis Thorpe. Middlesex, Penguin Books, 1974.
- Helmholz, Richard: MARRIAGE LITIGATION IN MEDIEVAL ENGLAND. London, Cambridge University Press, 1974.
- Kempe, Margery: THE BOOK OF MARGERY KEMPE. Fordította B. A. Windeatt. London, Penguin Books, 1985.
- Orderic Vitalis: THE ECCLESIASTICAL HISTORY OF ORDERIC VITALIS I–VI. Kiadta és fordította Marjorie Chibnall. Oxford, Clarendon Press, 1980.
- THE LIFE OF CHRISTINA OF MARKYATE. Kiadta és fordította C. H. Talbot. Oxford, Clarendon Press, 1959.

Csató Endréné

SOROLNÁM AZ ÉLETEM

Kérem szépen, én nagyon rossz körülmények között éltem.

Kiskoromban még kenyérből sem ehettem eleget. Óvodába nem szerettem járni, ha lehetett, elkerültem, mert megvert az óvónő. Az iskolát annál jobban szerettem, katolikus iskolába jártam két nőhöz. Az egyik Rézike volt, egy évet jártam nála, a másik Tercsi néni, annál két évet jártam. Sokszor nekem adta a tízórajját. Sosem vert meg egyik tanítónő sem. Két férfi tanított még, egyiktől sem kaptam ki, és volt egy tiszteendő, ő sem vert meg soha.

Pedig mikor apám meghalt, kilencéves voltam, és sokat kellett dolgoznom ott, ahol voltam. Egyik helyen már akkor meg kellett ismernem a nő- és a férfiviszonyt. Másik helyen meg hajnali háromkor aratóbandával elindultam ki a pusztára, acatot tépkedtünk egész nap. Éjjel ököristállóban aludtunk, fejünk alól az ökrök ették a szénát, le nem lehetett vetközni. Reggel a banda elindult újra dolgozni, de én nem tudtam menni. Nagy nehezen mentem utánuk, mikor már más helyen voltak. Egész nap pihentem. Este, mikor elindultak haza, én ott maradtam. Egyik embernek jutott eszébe, hogy én hol vagyok. Visszajöttek értem, és egész a falunkig két asszony karjára támaszkodva mentem.

Innét egy Tóth nevű suszterhez adtak, ott sokat dolgoztam, és a lábszíjjal eleget megvert. Anyám két testvérénél voltam még a faluban, tanulni keveset bírtam, mégse vertek meg a tanító bácsik, ha netán nem tudtam a leckét.

Ezután Bicskére, egy nyomorék asszony mellé kerültem, akit háromkerekű kocsi-ban nekem kellett tolni. Az a néni azt mondta, hogy én a jobbkeze vagyok. Nekem

vele semmi bajom nem volt, viszont a menyé kegyetlen volt. Sokszor elmaradt a tanulásom, a tanító úr megértő ember volt, nem vert meg soha, pedig anyám eljött az iskolába, és azt mondta a tanító úrnak, verjen meg, ha nem felelek. Itt jártam a hatodik osztályt és két ismétlőt, ami akkor kötelező volt. Dolgozni rengeteget kellett, egyholdas kert volt a házhoz, meg a piacon kellett árulni, volt a bácsinak bérelt földje is, azt is segitettem megmunkálni. Ha a bácsi nem volt otthon, én mentem a henteseknek a fogattal a vágóhídra, a fuvarért húst kaptunk.

Öt évig voltam ott Bicskén, huszonöt kilométer volt Válhoz, és többször gyalog mentem haza anyámat meglátogatni. Egyszer, mikor hazaértem, benéztem a nyitott ablakon, és anyám azzal fogadott: „Minek jöttél haza?” Rétestesztát nyújtott anyám. Nővérem pedig a hús fa tövében hevert a jövőendő férjjelölttel.

Mikor olyan korba kerültem, Pestre mentem. Az első helyem szatócsüzlet volt. Minden reggel öt órakor én nyitottam az üzletet, töltöttem üvegekbe a tejet, és mikor a sütemény megjött, hordtam a vevőknek. Még vasárnap is lehetett nyitni, nyolc óráig, de utána egy percet sem lehetett nyitva tartani, mert akkor megfogott a rendőr.

Sorolnám az életem. Tizenhatodik évem utáni esetek nagyobb eseményeit: Ekkor én háztartási alkalmazottként dolgoztam elég sok háztartásban. Főleg gyerekekkel szerettem foglalkozni. Szerettek mindenhol, ellenben anyám nagyon sok helyen csak gyalázni tudott, mikor dicsértek, és sok helyemről felmondás nélkül vitt el.

Albertfalván egy nyomorék gyermek mellett voltam, akit kocsiban toltam el az iskolába. Eleinte az iskola folyosóján voltam, ott kézimunkáztam, majd egyik-másik osztályba bemehettem, és ott az utolsó padban ültem. Két osztály volt felváltva a befogadóm, mikor valamelyik osztályban hittan volt, akkor a másik fogadott be. Így olyan kedvelt lettem a gyerekek körében, bárhol sétáltam Palival az utcán, jöttek utánam, Pali kocsiját fogták, és szórakoztatták Palikát meg engem is. Ha valamelyik a szüleivel volt, bemutattak a szülőknek. Mikor bejött a fűtésidény, az iskolaigazgató befűttette a tanárit, és télen ott foglalhattam helyet a folyosó helyett.

Itt az igazgató hívott, menjek házvezetőnőnek hozzája, ugyanis a felesége elment Amerikába – ezt az iskolaszolga mondta el. Anyámnak mikor mondtam, azt felelte, akkor le is kell ám feküdnöm az igazgató úrral.

Közben elmentem másik helyre ott, Albertfalván. Miért, miért nem, elkezdtem betegeskedni, orvoshoz járogattam, mert a havibajom nem havonta köszöntött rám. Ekkor azt mondta az orvos, nekem sosem lesz gyermekem.

Innét elmenve bejárómunkát vállaltam, de nem sokáig voltam, mert az idős nagyszágám mindenféle szekírozásokat eszközölt.

Elég sok helyen voltam, a fizetéseimet mindig anyám vette fel. Ha akadt, aki udvarolt volna, senki sem volt jó, különböző okok miatt.

Egyszer mégis elérkezett: egy özvegyemberrel álltam össze, családos volt, de a gyerekei nem az embernél voltak, a meghalt felesége rokonainál voltak elhelyezve. Anyám alá nem írta a házassági papírt, mert akkor csak huszonnégy évesen mehetett a lány, szülői aláírás kellett, ha ezen idő előtt akart a lány férjhez menni.

Itt a budafoki csirkegyárba mentem dolgozni, de nem soká voltam ott, mert a melegen levágott csirkékből belém másztak a tyúktetűk, és csíptek. Én azt nem tudtam megszokni. És még a megdöglött csirkék nyakát is elvágta a mester, és éppúgy meg kellett pucolni, mint a frissen vágottat. A hízott kacsa hasa alján már nem volt toll, csak tokosak voltak. Bizony, a tokokat nagyon nehezen lehetett kitépdesni! Én egy

alkalommal odavittem a mesternek, „ezt nem lehet kitépdesni!” – mondván. „Mi olyat nem ismerünk, hogy nem lehet, mi skótok vagyunk!” Ugyanis angol–magyar érdekeltsgű üzem volt, az elsők között Magyarországon. Ha a hízott liba vagy kacsa bőre kiszakadt a kopasztáskor, be kellett varrni, mint a rongyos ruhát. Én itt nem sokáig dolgoztam, pedig csak polgármesteri úton lehetett ide, ebbe a gyárba bekerülni.

Innét elmenve megint bejárónő lettem. Szerettek a fiatalurak. Arra biztattak, operáltassam meg az orromat, mert nagyon csinos lány vagyok, csak nagy az orrom. Lett volna is egy ismerős doki, aki elvégezte volna a műtétet az orromon. Még a barátnóm is biztatott, mutatta az ő orrát, mivel már azt a gazdája megműtötte, ugyanis ott szolgált az Anna, mert így hívták a barátnőmet.

A bejárást felváltottam, kézimunkáztam, és szépen kerestem, de itt nem lettem OTI-tag. A budafoki vattagyárba mentem dolgozni, ahol a jutakártolóban kezdtem, és mindig feljebb kerültem: vattakártolóba, majd a szárítóba. Itt a szakszervezeti aktivista beszervezett, ez 1932-ben volt. És én még ezután a vatta legtisztább helyére kerültem, a csomagolóba, ahol dekáztam a csomagoláshoz a vattát. Itt kitudódott a szakszervezeti tagságom. Elbocsátottak – nehéz lelki traumát jelentett.

Innét Budakalászra kerültem, egy bányaugyi főtanácsosi rangot viselő személy volt a gazdám. Ide, erre a helyre a házmester fogadott meg, mondván a helyszerzőnek és nekem is: „Az urak a Balatonon vannak.” A bérben megegyeztünk mondván, a méltóék őt bízták meg, fogadjon lányt. Tizenegy szobás házuk volt. Megegyeztünk, nem fogok unatkozni, míg oda lesznek a méltóék, mert addig nagytakarítást kell végezniem. Megjöttek a méltóék, egy kisasszony, két fiatalúr. Mindenkinek megvolt a maga szobája, volt „Napkelet” nevű terem, ebédlő, vendégszobák, nekem is volt külön szobám. Volt nagy kert, feltaláltam magam. És utoljára megérkezett a méltó. Jött vele egy hölgy, nem emlékszem a rangjára, csak arra, hogy a méltó bemutatott a hölgynek, mondván, átad az úrnőnek, mert neki jön az a lány, aki a Balatonon nála volt. Az ajánlást visszautasítottam. Azzal – mikor a vendég elment – azt mondta, mivel este van, nem rak ki, a házmesternél megalhatok, kifizet, és reggel elmehetek.

Így másnap reggel egy volt régi asszonyomat kerestem fel, hogy a csomagjaimat nála hagyjam, és elmegyek a helyszerzőhöz. Nem kellett elmennem a helyszerzőhöz, mert neki sem volt cselédlánya, és mondta, maradjak nála.

Ott maradtam. Vesztetre, mert történt egy eset: kárt okoztam egy alkalommal, elég nagyot. Bárhol történt edénytörés vagy más, nem fogták le az ember fizetéséből – igen ám, de itt olyan eset történt: kivittem az éjjeliedényt, és a vécébe úgy ejtettem bele, hogy eltört a vécékagyló – nem az éjjeli tört el! A gazdám ment a vécére, és inába fröcskölt a lehúzott víz! Szaladt a telefonhoz, hívta a szerelőt, aki jött, és megjavította a vécét. Én nem tudtam jelezni, mi történt, mert asszonyom és a férje a fürdőszobában voltak.

Nem szóltak különösebben semmit – csak jött a fizetés ideje, és én kaptam is, meg nem is pénzt. Felmondtam, amit persze nem fogadtak el – „most nincs felmondási idő”. Így ment ez két-három hónapon keresztül, minden alkalommal elutasította asszonyom a felmondást.

Mégiscsak eljött az idő, elmehettem. Mert ha megkötöztek volna, akkor sem maradtam volna, mert én voltam azon idő alatt Kun Béla, bestia és egyéb olyan szavak, amiket nem tudtam megemészteni!

Míg ezek a vitatott napok voltak, a gazdámnak csak úgy volt szabad kulcsot odaadni nekem, hogy le kellett dobnia a földre, onnét kellett felvennem. Ha elementek, min-

dent lezártak – előszoba és konyha kivételével, valamint vécé. Ételt kifőzdéből vittem, de még az ételhordót is lezárták: ott is volt kulcs, meg a gazdáméknál is.

Utána megint sorolhatnám az asszonyom raplijait: nyolc órára este kimenőnapjaimon is otthol kellett lennem. Egyszer tíz percet késtem, mert a buszon sokan utaztak, és hiába mondtam, amikor mentem be a szobába, egy korsó vízzel nyakon öntött asszonyom.

Mesélte a gyerekeinek, hogy az iskolában a tanítványainak elmondja, hogy én mennyi hagymát vágok a pörkölt vagy a gulás alá. Ha otthol volt, mikor felraktam az ételt, kiborította a vízcsapba, és újra felrakta, de a vendéglőből pörköltsaftot kellett vinni! Vasárnap húslevest ugyancsak a vendéglőből vittem.

Asszonyomnak csak egy kosztümje volt, amiben hideg időben, és egy ruhája, amiben jó időben az iskolába ment tanítani – vagy sétálni ment. Otthoni ruhája egy slafroknak nevezett ruhadarab volt, amit kimosni nem engedett. Koszosabb volt, mint ma egy kukát kotorászó személy, pedig férje egyetemi magántanár volt, doktorranggal. Ha valaki úgy csengetett, hogy asszonyom a konyhában volt, rohant be, és míg nem ért be, ajtót nyitni nem volt szabad.

Itt türtem, mert étel annyi volt, hogy rengeteg. Melegített étel nem volt soha. Ebéd délután ötkor, vacsora este nyolckor, és reggeli: ki mikor kelt. Az úrnak éjfélre hidegtálat kellett betenni a szalonba, mert éjszakánként telefonhívásokat várt sokszor. Az úrnak egy öltöny ruhája és egy frakkja volt. Viszont sokszor esti nagy vacsorák voltak, és napi tíz-tizenöt korsó sört, öt-hatféle kenyeret hoztak. Sörért nekem kellett menem, másfél literes csatos üvegben friss csapolt sört vittem naponta kétszer.

Itt a szekatúrát el lehetett hallgatni, mert fizetés megvolt, enni viszont azt ettem, amit akartam. Ha tortát úgy sütöttem, hogy nem szerepelt a kiírt étlapon, megdicsérték. Ki volt írva két hétre az étlap, mit kell főzni. Mindezek után a szekatúra eltűrhetőnek látszott.

Ilyen és hasonló helyek mindig voltak, a helyszerzőnél kaphatok. Én is meguntam. Néha vágytam arra, hogy a magam gazdasszonya legyek.

Így történt, hogy összeálltam az özvegyemberrel. Akkor azt az embert kényszerítették, hagyja el az országot, mert sváb volt. De ő nem ment külföldre, felakasztotta magát, és meghalt. Én meg ott maradtam terhesen. De nem tudtam, hogy úgy vagyok. Mikor megtudtam, el akartam vetetni. Ismerőseimből senki nem tudta azt, hogy én úgy maradtam, de emlékeztem a régen jószolt dologra, amit a valamikori doki mondott. Egy ismerősömnek elmondtam, hogy el szeretném vetetni. Az ajánlott egy asszonyt, aki megcsinálta volna a dolgot, de pénzem nem volt.

Elmentem újra egy méltóhoz. Aki megtalálta a szakszervezeti könyvem, amit a vattagyárban kaptam! És jött a vasárnapi kimenőnap, kértem a méltótól pénzt, nem adott, így én hétfőn nem mentem be takarítani. És a méltó a Roham utcai kapitányságra bevitte a tagkönyvet, és a fogalmazónak azt mondta, én kommunista vagyok, így nem fizet ki. Utána én nem mentem fel a méltóhoz, mert a fogalmazó azt mondta, ki kell fizessen. A könyvem nem adta oda, viszont három detektívnek átadott a fogalmazó, akik osztoztak rajtam, melyük tud velem gorombább vagy jobb lenni. Így történt, reggel nyolctól déli tizenkettőkor engedtek el, így történt az, hogy nagyon el voltam keseredve.

Elindultam. Elmegyek Válba, anyámhoz. Igen este mentem, jobban mondván éjfélkor értem Martonvásárra. Ott megtudtam, Baracskára már azon a napon nem megy

vonat. Reggel pedig a Roham utcai rendőrségre kellett volna mennem a cselédkönyvemért. Mivel lelkileg-fizikailag ki voltam borulva, véget akartam vetni az életemnek. A martonvásári kastélykertben akartam kicsit aludni, de nem tudtam. Elmentem a vasútállomásra. Ott jött egy tehervonat, az elé feküdtem. Levágta lábfejem a lábamat, fejemen kaptam egy kis ütést és a derekamban. Hideg idő volt, a vér megfagyott a csonkon, így nem véreztem el. Reggel az első vonatjelzésnél találtak rám. Hívták a csendőröket és a mentőket, akik a János-kórházba szállítottak. Gyárimunkás-könyvem és szakszervezeti könyvem a csendőrök elvették.

Gyerek nem ment el tőlem, én is életben maradtam! Rokkantan. Oda ért az idő, hogy szülök. A ligai, azaz a tisztiorvos és a Baross utcai klinikán megvizsgáltak, és azt mondták, amit a ligai orvos: csak félidős vagyok, menjek haza.

Hazamentem, és másnap, vagyis harmadnap, húsvét másnapján reggel elkezdtem a derekam fájdtatni. Már reggel akarták a bábát hívni, mondtam, csak a derekam fáj. Noszogatásra mégis beleegyeztem, menjenek a bábáért, aki jött is hamar, és mondja: ha nem akarok itthol szülni, azonnal trap – vagyis volt lovas kocsi, trap Baracskáig! Unokabátyám és anyám kísérték az állomásra, nővéremké volt a lovas kocsi. Pár perc múlva jött a vonat.

Bevittek a Baross utcai klinikára, és ott mondják, ők egyedül ügyeletesek, mivel fel vagyok véve, így ott tartanak. Ha nem lettem volna előző napokban ott, továbbküldtek volna. Megvizsgált a dokinő. Így szólt a nővérnek: „Fürdés nincs. Azonnal szülőágy!” Nem tudtam megszülni, elaltattak. Már akkor doktor bácsi is mondta: „Azonnal elaltatni, nincs a gyerekek szívhangja!” Hallgatót eldobta, rám térdelt, és úgy nyomta ki a gyereket. Felszakadtam.

Másnap megnézett, és megdicsért, hogy a varrásnál milyen jó voltam, pedig előzőleg kiabáltam. Tejem rengeteg volt, géppel fejtem ki, négy vagy öt gyerek is kapott anyatejet.

Egyik nővér valamilyen grófi családba akart szoptatós dadának, de akkor még nem volt mülábam, csak mankóm volt, azon jártam. A gyereket el tudtam látni, pénzt művirágkészítéssel és kézimunkával kerestem.

Három gyermek és mi ketten éltünk egy trafikhelyiségben, a negyedik is meglett, az is ott született.

Mert összehoztak az öregasszonyok Nagy Imrével, akivel megesküdtünk. Ahhoz az emberhez a faluból és a környékről nem ment senki hozzá, mert egy Dériné nevű személy volt a szeretője, akit azzal gyanítottak, ő akasztotta fel a férjét, aki börtönőr volt, és jó nyugdíjat kapott utána. Az én férjem is a gyanúsítottak között volt.

Megígérte, mielőtt hozzámentem: nem kell neki. De bele kellett nyugodnom a dologba, muszáj volt eltűrnöm, hogy mégis eljárt hozzá, meg kellett barátkoznom az asszonnyal, össze kellett járni nekem is vele. Ha veszekedtem vele, azt szokta mondani a fiammal kapcsolatban: vágjam el a nyakát, és tegyem bőröndbe, küldjem el az apjának. De ha én is türtem a Dérinét, minden jó volt. Nézeteltérésünk csak az asszony végett volt. Egyszer a kislányomat köténybe kellett felkötnöm és úgy szedni a markot a határban, és akkor azt mondta: „Most jó lenne a Dériné!” Persze én mindezeket nem mondtam el senkinek sem. Hiszen mikor megesküdtünk, nevére íratta a gyereket, pedig többen is kérték a fiamat, a főjegyző is örökbe akarta fogadni, de én nem adtam senkinek.

1939-ben esküdtünk, én hamar úgy maradtam. De hívott a férjem, segítsen fel neki a gabonás zsákokat. És másnap kerekeskúton húztam a vizet fel, éreztem, a bugyimba kicsúszott tőlem valami, és mikor mondom neki, azt mondta, vegyem ki a bugyiból, mutassam. Egy vércsomó volt – és elhajította.

Ezen eset után ha hívott is, mindjárt mondta, nem kell. Viszont elég sokára maradtam úgy. Hallgattam a goromba szavait: olyan vagyok, mint a rossz tehén.

Dérinével kapcsolatos dolgait legmesszebbmenőkig elnéztem neki először. Azért, amit néha mondott is: én csak fél asszony vagyok. Falu – persze mindenki ismer mindenkit, és hamar akad cimbora és felbujtó, így sok rosszat el kellett hallgatnom.

Vettünk egy tehenet, oda kellett adni a Dérinének. De mikor összeveszett vele, elhozta tőle. A konyhába tettük, és ott laktunk a szobában. Jöttek a kuncsaftok menyasszonyi koszorút csináltatni és egyéb virágokat.

Határba is elmentem vele dolgozni. Később kocsit, lovat vettünk, azon hordtam el utána az ebédet a határba. Kapáltam, ha kellett, ha kellett, kaszáltam, hiszen már műlábam volt, és tudtam jobban mozogni.

Nagyon örült, mikor újra teherbe estem, s mikor meglett a lányunk, azt mondta, most már ő sem fog ingyen dolgozni az államnak – értelmezte azt: a gyerek után kapok valamit, ha behívják katonának.

Hamar behívták a Felvidékre, utána délre. Mondogatta sokáig a Maros-hídon lévő őrségeit. Bizonyos idő után megint behívták – már utána nem is jött többé haza. Lapot csak egyszer kaptam, de nem is csodáltam, hiszen csak a nevét tudta leírni – csomagot kért, küldtem neki, de úgy gondolom, már nem kapta meg, mert magyarok után jöttek a német csapatok. Én akkor jártam a helyi református főtanítóhoz és feleségéhez, valamint a tanító nővéréhez polgáriba, magánúton.

Sokan emlegetik a padlászseprést – nálam ilyesmi nem volt. Igaz, amit tőlem kértek, kukoricát, zsírt – én beszolgáltattam. Az én kis földem mellett béreltünk öt hold földet a vitézséktől és két darabot egy bizonyos Náncsi nénitől, én csak így ismertem. Még első évben én és napszámosokkal műveltem, de első évben eladtam az egyik lovat, és vettem az árából kis választási borjakat. Mint a férjem idejében, úgy akartam nevelni, mint a férjemmel neveltük. De sajnos a három kisborjút oda kellett adnom kényszervágásra pár forintért, mert megfáztak. Ugyanis az istálló ablakát valaki kirángatta a falból. Mikor mentem ki reggel, a ló feje kint volt az istállóablakon kívül, még azt gondoltam, az oldotta el a kötőféket, aki éjjel beszólt, mészért jött.

Ugyanis mi a férjemmel együtt meszet, szenet, szénát, gyümölcsöt, dinnyét is árulunk. Neki, a férjemnek, azaz Nagy Imrének mindezekre megvolt az engedélye, úgyhogy mikor az állam részére a meszet, cementet és szenet zárolták, én az akkor még csak kettő, azaz kettő gyerekemet felvittem Pestre, a Duna-parti üveggalotába (és ott nem állt testőr senki mellett!), és beengedtek. Nagyon rendes, emberséges emberekkel volt dolgom, nem annyit adtak, amennyit szoktunk hozni, de engedélyeztek havi tíz mázsa meszet.

Mikor férjem már az orosz földön volt, még zárolás előtt autót is és lovas kocsit is fogadtam, úgy hozattam, amire szükség volt, mivel a férjem ideje alatt is én szoktam mindent eladni. Felraktam a két gyereket a kocsira, és mentem a faluba és szomszéd falukba is árulni. Most örültem annak, amit kaptam – de kaptam!

Eljött az idő, férjemről ilyen-olyan híreket kaptam azoktól, akik hazajöttek. Később, mikor már Pentelére költöztem, úgy gondoltam, odaadom a fogatot egy bizonyos házaspárnak, ha netalán mégis úgy hozza a sors, hazakerül a férjem, lesz neki mihez

nyúlnia. Míg a német csapatok voltak, addig nem is kértem, fizessenek ki, mert azt mondták, ha férjem nem jelentkezik, ők kifizetik. Így adódott, hogy az orosz csapatok elvonulása után mentem, fizessenek ki. Szabályosan kizavartak az udvarukból, menjek kérni az oroszoktól, mert elvitték!

Polgárim is félbemaradt, mert a tanítót elvitték a frontra, felesége pedig azzal ment el, aki a férje helyett került oda Válba, a református iskolába. Igaz, nekem a hat elemi mellett volt még három ismétlőm is, de én mindig csak a hat elemi vallottam be. Így egy munkatársnőm úgy nyilatkozott: „Bolond vagy te, nekem is három ismétlőm van, és én kereskedelmit mondtam be!” – így üzemírnok volt rendes fizetéssel.

Ott voltam egy fiúgyerekekkel, aki hatéves volt, és egy négyéves kislánnyal. Bizony csak a virágkészítés maradt meg – abból akkor még nem volt akkora jövedelem, mint most. Most fénykorát éli a művirág. Én mindannak dacára úgy gondoltam, abból kell megélnem.

Azonban volt egy dobszó, és így hangzott a kikiáltás: „Hadigondozottak jelentkezzenek a megüresedett trafikengedély megpályázására!” Én is jelentkeztem, az ötven személy egyike voltam. 1946-ban megkaptam a fehérvári pénzügyőrség értesítését és egyben engedélyét – arra nem is gondolva, hogy közlekedési eszköz nincs. Így – ha malomba ment kocsi Martonvásárra, akkor én is el tudtam menni. De akkor a fiam is nyolcéves volt – gondoltam, majd megoldjuk valahogyan. Mert néha az anyám is elmegy – ha nem megy el szolgálni. De sajnos anyámra még úgy sem tudtam számítani, mint a nyolcéves fiamra. Nem akarom részletezni anyám segítségét.

A trafikhelyiség beázott – azért is bérletet kért a régi trafikos –, a szülei háznál álló istálló szalufáit és zsindelyét szedték le, úgy tudtam az épületet valamennyire használhatóvá tenni. Falát is úgy kellett visszatolatni, mert repedezett volt. Ugyanis ott vágódott be egy bomba, a tűzoltósági épületet teljesen lerombolta. A községi képviselő-testület így nekem adta – míg élek, az anyém, de amit beépíttek, semmit nem bontathatok le.

Igen, mindig nehezebb lett. A villanyt is beveztettem, ajtót Pestről hoztak lisztért, ablakkeret megvolt. Csak üveg kellett bele és az ajtóba is, így ezt a kérdést a képek üvegei bánták meg. Lassan a bombakárok helyre lettek hozva, úgyhogy mégiscsak lehetett használni. Viszont pénz kevés volt, mert a kiadások elég tetemesek voltak.

Akkor már 1946-ot írtak. Kis vagy Friss Újság-hirdetés volt, nem tudom, de így szólt: „75 százalékos hadirokkant betársulna vagy benősülne.” Gondoltam, megoldódik a trafikért menés, felváltom a nyolcéves fiamat, mert bizony a tanító is üzenté néha: „A Józsi elalszik az órán.”

Írtam az illető úrnak. Eljött, bemutatkozott. Anyámtól kérdeztem, mit szól hozzá. Az egyik szomszédasszony éppen ott volt, és azt mondja, ez a fiatalember engem a szemeivel megesz.

Mikor jött, nem hozott semmit, csak magát. Egnapi ottlét után elment. Jött pár nap múlva, akkor egy zsebkendőben három-négy darab trillió lejárt bankót hozott, ami már nem ért semmit, már akkor az adópengő is értékét veszítette. No, a lejárt bankók mellett egy harmincszor harmincas félig kész keresztöltéses kézimunkát hozott. Én nemcsak a csomagja láttán, hanem azon éjszakai álmom miatt rögtön azt akartam, forduljon vissza. De könyörgött, hadd maradjon, anyám is pártját fogta, mikor hallotta, hogy könyörög – „ketten majd többre visszük”. No – így maradt.

Kiváltotta a szabómesterségi ipart, de nem dolgozott, csak két gyereknadrágot varrt és egy nadrágot az egyik borbélymesternek, meg három asszonynak télikabátot. Az erdész fiának ruhafordítás lett volna, de szétszedte – és én állítottam össze, hogy haza tudjam adni egy év után.

Mindig csak a kocsmában biliárdozott és ivott. Ha elment trafikért, felét a baracskai vasúti kantinban elitta. Volt, hogy Baracska és Kajászó között járőrrendőrök vették el tőle a kerékpárt és a dohányárut is, és mikor átjöttek Acsáról, akkor kaptam meg. Persze este a pártirodán megkérdezték, ki az a Nagy Jenő, ismerik-e. Már ha dohányáruért kellett menni, kölcsönt kellett kérni, és néha ő is kért. Az óráját nem tudom, hányszor váltottam ki a zálogból, hol egyik, hol másik kocsmából (azt a borbélytól kaptam a nadrágvarrásért).

1948-ban szültem tőle egy leányt, rá egy évre egy fiút. Az a fiú meghalt Pesten a László-kórházban. Először ő ment el, hogy eltemetteti, és a baracskai vasúti kantinban úgy berúgott, nem tudott ülni. A lovas kocsin a kocsiderékban fekvé hozta haza egy idős paraszt bácsi. (Különbön könnyen barátkozott mindenkivel. Mikor megjött hozzám, egy hét múlva kis vas pénzesládát kapott kölcsön. Én mindig el tudtam vinni a pénzt, mert sosem volt sok.)

Ilyen dolgai még sok mindenfélék voltak. Például mikor én elmentem temetni a kisgyereket, egész éjjel húzatta a cigánnyal – ezzel fogadtak.

Ennyi minden után erősen követeltem, menjen el, mert már nem lehet bírni, mit művel. És jött az agronómus az állami gazdaságból – mondom neki a dolgokat. Azután kihívták éjjeliőrnek a Jenőmajorba. Egy vagy fél év múlva a családomat is kivitték, hogy majd én is kapok munkát. Mert látták, négyen egy négyszer négyes betonépületben, és ott a dohányáru is – ott meg kaptunk egyszobás, félkomfortos lakást.

Alighogy megmelegedtünk, tűz ütött ki az istállóban. Kár csak annyi lett, az állatok egynapi bekészített ételme égett el és egy saját birkabekecs, amivel a tüzet akarta eloltani. De a petrol tovább folyt, így égett el a bekecs, amit pár nappal előbb vettünk a fiam részére. De mondta, kiviszi, mert hideg van. Vesszővékát borított fel – rárakta a petrólámpát –, és vagy a kutya, vagy ő. Elszundított, és csak arra ébredt, hogy az arca is megégett egy helyen. Míg ha fel nem ébred, nagy kár lett volna, a tehének bennfulladtak volna. De mikor felébredt, az állatokat kieresztette a szabadba.

Ezen eset után a pusztá népe úgy tekintett ránk, mint a nem oda valókra. Öt nap múlva már Pentelére irányították, 1950-es május elsejét már Pentelén töltötte.

MHSZ-ben sok minden társadalmi munkát végzett, mert esze az volt neki, mindegyre kapható volt. Itt Váiban is az egyik helyi képviselő jött hozzá, hogy tartson beszédet az orosz szobornál, mondván: „Maga nem idevalósi, magát nem fogják kérdőre vonni későbbi időben.” De mivel itt is MHSZ-nek is dolgozott, mikor más nevet kapott az MHSZ, és nálunk voltak az acsai rendőrök, kérdezték, miért nem lépett az új nevet viselő szervezetbe. Mondtam, én nem engedem. Azután nemsokára elvonták a hadiségélyemet és az övét is, egy napon kaptunk értesítést. Kommunista pártba nem vették fel.

A pusztán semmi jövedelmem nem volt, így bejártam gyalog a parasztokhoz kapálni. Itt, a pusztá mellett is vállaltam kettő darab kukoricaföldet, így tudtam csak létezni.

1951. áprilisban, dátumot nem tudom, mikor, sürgöny jött: jöjjen Pentelére. Én minden intéznivaló dolgot anyámra hagytam, és akkor hagytam ott a lovat szerszámostul, kocsistul egy házaspárnak, hogy ha netalán megjönne a férjem a fogságból, adják oda neki. Három gyerekkel érkeztem Pentelére. Talán vissza is küldtek volna, de mivel én

szakszervezeti tag voltam, és MNDSZ-igazolásom is volt, így munkába állítottak, a gyerekek is maradhattak. És egy olyan papírt is adott a területi ÜB: minket nem tehetnek ki falura, csak az újvárosban adhatnak munkát. Házmaster, majd fürdőkezelő lettem.

Úgy is volt egész addig, míg Nagy Jenő megint el nem kapatta magát: nekifogott az ivásnak. Még segélyt is adott neki a munkahelye. Meg is kérdezte a főnöke, odaadta-e. Mondom: nem. És akkor mondták: mivégeztünk kapta. Ezen dolgai mentek egy darabig, míg szeszelonóra nem vitték el.

Akkor jött: kiraktak Baracsra. A két nagyobbik gyerekem bejárt velem együtt a fapadoson, mert így hívták az akkori buszokat. Gyerekek mentek iskolába, én pedig a közös fürdőbe mentem. A kislányt, a hároméves Margitkát bezártam, az ételt odatettem részére, az éjjelit is odakészítettem, de nem voltam nyugodt, mert a parázs a kályhában volt.

Mikor Jenő kijött a szeszelonóból, feljött Sztalinba, bement a gépgyárba – mert akkor úgy hívták a gyárat –, többféle előadásokat, rádió- és más oktatásokat végzett. Munkahelye a mechanikaüzem lett, gépre rakták dolgozni, és engem is átkértek. Mint áthelyezett kerültem a mechanikába, úgy, mint takarítónő. 1200 forintot kaptam havi fizetést, apparátkezelőnek tettek, ugyanaz az összeg maradt a fizetésem. Aztán az üzemvezető mondta, nem nekem valók ezek a helyek, beírónak tettek, mondván, műszaki állományba fognak rakni, de csak sima beíró lettem.

Mivel a munkahelyek megbocsátottak Jenőnek, én is visszafogadtam, és megint terhes lettem. Jenő azt használta ki velem és a munkahelyével szemben is: megint elkezdett iszogatni. Pedig a mechanikagondnokságot kapta meg 1900 forint fizetéssel – és a segédmunkás-csoportvezető beosztottait.

Este, mikor hazajött – a szalag megvolt, de a pénz nagy része hiányzott. Kérdeztem: „Miért ennyi? A szalagon más van!” Elmondta: ide-oda kellett. Engem pedig rábeszél, menjek el vele, és vásároljunk neki ruhaneműt. Elég jól kiköltöttük a pénzt, másnap befizettem az ebédet a gyerekek részére, és bizony nagyon kevés maradt.

És odajárt hozzám – már nem tudom, mennyi összeget kért, adjak, mert a postán van a vállalatnak a csomagja, és az üzemvezetőtől most nem tud kérni, mert gyűlésen van. Az irodán, az egyik beíró társnóm előtt kérte (nevét mellőzöm, habár emlékszem rá). Alig elment a Jenő, jött az egyik esztergályos egy segédmunkással, mondván: „Ennek az embernek a fizetését a Jenő nem adta oda!” Sőt, amit tőle – már hogy az esztergályostól – kért, hogy odaadja a segédmunkásnak, azt sem adta meg. Mondják: adjam meg. Mondom: „Ha vár a jövő hónapig, megadom, most nincs, mert most is három asszony jött, mind mondják, tőlük is kért – azt még ki tudtam fizetni.” Mondják: ők nem várnak, ahogy vége lesz a tanácskozásnak, jelentik az üzemvezetőnek. Ők jelentették. Mentek a rendészek, és az én Jenőkém ott árulta a vásárolt holmit, a rádiót és egy Sztalin-szobrot, amit a kerületi ÜB-től kapudíszítés címén kaptunk – második helyezettek voltunk, ami az én munkám volt. A rendészek mindent elvettek tőle.

Attól a naptól megtagadtam őt. Attól a naptól úgy bántak velem, mintha én is tettestársa lettem volna. Terhes létemre még éjszakára is beosztottak. Pedig újságot előfizetésre megsokszoroztam az üzem példányait, és lehozta a helyi lap: kapok jó munkámért egyhavi lapelőfizetést, amit nem kaptam meg. Mikor a koreai háború ellen aláírást én gyűjtöttem a legtöbbit!

Igaz, feltettek bérfelosztónak, de a fizetésem csak 607 forint maradt. Az újságírók körülrajzoltak – semmi mást nem kaptam, csak az egyik párttitkár megkérdezte: „Márával mit csináljunk?” A másik párttitkár, míg a gyárban voltam, mindig, de még talán

azután is érezte velem, hogy az ő felesége helyére mentem. Nem önként – oda tettek! A felesége a párttitkárnak másnap már jobb helyen volt!

Demjén – az akkori üzemvezető – Jenőt örökre kiültotta a gyárterületről, de én mégiscsak megtűrt voltam. Kettő évig voltam központi bérfelosztó státuszba helyezve 800 forint havi fizetéssel. A mérleget is én készítettem el akkor, mert aki illetékes lett volna reá, beteg volt, és Pesten lakott. A bank azzal fenyegette a vállalatot, nem ad pénzt, ha nem lesz mérleg. Én 16, 24 és 32 órát túlóráztam, akkor kaptam a túlóradíjon kívül 200 forintot Lozsinszki-jutalomként – ez orosz jutalomnév volt.

Feri fiam kis híján meghalt volna, mert leforrázta magát. A gyerek sírt, minden hólyag kifakadt rajta.

Sok nehézséget küzdöttem le Nagy Jenővel. Kértem, menjen el, nem kérek gyerektartást – be is tartottam. A család folyton noszogatót, miért van a Feri fiam a lánynevemen. Akkor kerestem fel Sztalinváros gyámhatóságát, arra kértem az előadót, keresse fel Nagy Jenőt, aki 1918-ban Somogyban, Berencén született, anyja neve Borcsák Teréz, csak annyit kérek, vegye a fiát a nevére. A válasz így szólt: nem ismer Taródi Juliannát, sem Taródi Ferencet. Igaz, mikor elment, Ferencsel félidős terhes voltam, azt nem ismerte, de Ferenc volt a harmadik gyerekem tőle.

Először elutasította a bíróság, és a közjegyző indított újabb pert. Gyámügyvédet rendelt ki. Az ügyvéd úgy vélekedett, először tartást kell kérni, aztán lehet csak apaságot a gyerek után. Az ő ügyét somogyi bíróság tárgyalta, az enyémet sztalini bíróság – így 40 forintot ítélt és a névátírást. Ezt kettő évig kaptam, és újra perfelvételt kellett kérni.

Kettőszor volt kórházban a gyerek csontvelőgyulladásal. Másodszor Pesten, amit meg kellett fizetnem, pedig csak 600 forint fizetésem volt, és arra hatan voltunk.

Így esett meg velem, hogy átvettem saccra egy utánfutós kocsi dinnyét. Pedig minden konyhára elküldtem a szabolcsiakat, akik termelték a tasi téesznek, de sehol nem tudták értékesíteni. Dinnye pedig csak egy piaci árusnál volt, aki 10 forintért adta kilóját a dinnyének! Én meg 3 forintért akartam árulni. Egy férfi, aki az öntödében dolgozott, ő ígérte, segít az egész családjával eladni. A termelőknek megmondtam, maradjanak ők is, de azt felelték, nem érnek rá. Így lerakattam – hiszen én az esküdt uram után jogosan árulom, neki volt engedélye (de én árultam nagyon sokszor). Igen, de mikor az első dinnyét mértem, akkor a rendőr ott volt mellettem, és felvágatott egyet, és a kupac tetejére tette. Utána a segítőtárs otthagytott. Úgy éreztem magam a sok bámuló ember előtt, mint egy tolvaj, mert úgy bántak velem: elosztották a két MEZŐKERT-boltba! Hogy a pénz kié lett, nem tudom, annyit tudok, a piacfelügyelő is kapott kettő nagy dinnyét.

Sokfelé írtam, még személyesen is felkerestem a Kádár-kormányt. Elküldtek, mondták, írjak levelet az újságnak és nekik is, de választ nem kaptam senkitől, még a Korom Mihálytól sem. Hónapokig még éjszakánként is sírtam, azért nincs most a szememben könny. Már műkönnyet is kaptam, nem látok elég jól. Ízületeim fájnak, hiszen a mechanika, éppúgy, mint az öntöde, hideg üzemek voltak, agyonfagyott az ember lánya 607 forint haviért.

Mikor már a Nagy Jenőt kiutasították a gyár egész területéről, amit árult a parkolóban, a rendészek mindent elvettek tőle, semmit nem adtak vissza. Sőt a Jenő nevére íratunk szenet, tőlem fogták le. De én soha nem láttam meg a szenetet, amit azért íratunk, mert a megígért lakásban akartuk eltüzelni, de én nem kaptam meg az ígért lakást, de a szenet sem.

Bérfelosztóként a mechanikában csak egy hónapig voltam. Státuszba tettek, de a bérem csak 807 forint volt, pedig a fiú, aki az elődöm volt, 2600 havi fizetést kapott, és senki nem vállalta el, engem meg csak odaraktak. Kettő évig végeztem, néha még árkidő gépet sem kaptam, gép nélkül kellett végezni. Pedig az egész gyárrészleg mind feldolgozatlanul adta fel a munkalapokat, amiket az egész ország adott a munkájáról, sőt még román és egyéb külföldi munkát is végzett a gépgyár, épültek a helyi üzemek, sok munkalap volt.

Kettő év után átköltözött a gépgyár igazgatósága a jelenlegi épületbe, és jöttek az új iskolát végzettek. Az én helyemet két lány foglalta el. Én a mintaraktárba kerültem 600 alappal, plusz öntők utáni prémiummal. Még a raktárvezetőt is helyettesítettem, 200 forintot kaptam akkor jutalmat, de a következő hónapban a prémiumot elvonták. Sólyom József főművezető vonta el, mert a kért dolgot, amit ajánlott, nem teljesítettem. Pedig olyan dolgok fordultak elő, hogy a tervezők a megadott programon le hagyták úgy a minta-, mint a rajkszámot, ami után az öntőmintákat program szerint meg kellett volna találni. Hiszen forradalom volt, aki akart, dolgozott, aki nem akart, nem dolgozott. Így a minta rajzát kellett megszerezni, és colstokkal a kézben kellett összeállítani a programhoz az öntőmintákat, de én még ebédjegyet is írtam a dolgozóknak, zsebemben hoztam-vittem a jegyeket. Egyszer nem akartam összeszedni a mintákat. A tervezőnek mondtam: „Adjanak jó mintaszámokat, ne kelljen colstokolni!” Éppen jött a diszpécser, és mikor durvaskodott az egyik tervező, mondta neki: igazam van, én ezért nem kapok semmit.

Elmúlt a forradalom, nekem jött a bíróságtól idézés a dinnyeügyben. Meg akartak büntetni. Én csak sírtam, és beszélni sem tudtam, így nem büntettek meg, de a 10 000 forintot sem kaptam vissza. Ugyanakkor a társnak azt mondja a bíró: „Kifizette már a büntetést?” Mondja a társ: „Nem.” És a bíró így szól hozzá: „Rögtön menjen, és fizesse be, mert reggel vizik a rendőrök!” Akkor tudtam meg, hogy felfüggesztett büntetése volt az illetőnek, mert úgy mint csendőr a jugó határon több embert csempészett át.

De nekem még utóbb is volt vele ügyem, mert öntődei párt- és több vezető személyt meghívott italozni, akik segítettek neki a gyors lakásszerzésben. Nekem azt mondták, többek között az akkori párttitkár is: adjam oda annak az embernek 8000 forintért az anyám házat, mert különben az egész családomat hazaküldik, és őneki adják az én lakásomat. A gyerekeim, mikor mondtam nekik, mit mondott a párttitkár, így feleltek: „Adja oda, anyu, mi nem megyünk Válba!” Így nem fordultam sehova, a házat 8000 forintért eladtam.

De már mind régen a föld alatt fekszenek! Én meg nyolcvanegy évet letapostam, és még itt eszem a kenyeret.

Pedig már kilencéves voltam, mikor egy lovas kocsi átment rajtam – rossz gyerek! Későbbi életemben szalmiákot ittam, gomba- és epermérgezőm volt, három doboz gyufát megittam, lábam a vonat vágta le, gyógyszert is bevettem, egyszer ötven szemet, máskor száz darabot, utóbb húsz darabot, semmi bajom nem volt.

A kertszomszéd egy évig akarva vagy akaratlanul lefektetett, türtem, azért, mert ivóvizet adott. De aztán feljelentettem az ügyészségen, és pedig azért: könyörögtem neki, ne bántson, mert nem jól érzem magam, és megerőszkolt. De az még nem volt elég – ahogy beszélt rólam! Felemelte a nyakába az ép, de fájós bal lábamat, és úgy röhögött. Ekkor feljelentettem, és persze leírtam az egész évi esetet. És úgy hangzott

a végleges elutasítás: ha egy évig bírtam, most meg későn adtam meg a dátumot, most már bírjam ki!

Ez a szomszéd az idősebb fiammal is többször állt perben. Például egy esetben szabálysértésként indult az ügy, de bírósági lett belőle. Először mindent kiabáltak egymásnak, egyszer csak átrontott, és seprűnyéllel végigvágta az idősebb fiamat. Fiam is felkapott egy botot az ott fekvők közül, végigvágott az illetőn. Ekkor a szomszéd elkezdett birkózni, és bírok közben ott, ahova a fiam ütött, elkezdett folyni a vér, és ekkor mind a két személy széjjelvált. Fiam kocsiért ment, de nem volt kint az a másik szomszéd, akit hívni akart. Rögtön rendőrségre ment, a szomszéd pedig mosta magát vízzel és szesszel, de mindent ordított, hogy fiam meg akarta ölni és sok sértő szót. De utána ő is rendőrségen kötött ki, ott találkozott a fiammal. Ebből bírói ügy lett, a feleségét, aki csak férje elmondása után tanúskodott, meghallgatták, engem meg nem engedtek be.

Ez a fiam, aki itt szerepel a beírásomban, egy éve meghalt.

A sok kínlódást gyerekeimért viseltem el. Kérték mindegyiket, de én nem tudtam egyiket sem másnak adni. Sztalinban is sokat mostam másoknak, és több helyen segítettem árulni, ahol kaptam mindig valamit. Például egy felvágott dinnyét egy napra, így nem éhezünk. Öt gyermeket szültem, egyet kiskorában eltemettem, négyet felneveltem. Így van az egyik fiamnak négy fia, az egyik fiának kettő fiúgyermek. Az idősebb fiamnak, aki meghalt, egy lánya lett, de nevelt fia és lánya a második feleségének van, meg unokája is van. Az első felesége is vitt egy fiút a házasságba. Idősebb lányomnak fia és lánya is volt, de tizenöt éve meghaltak. Lányom és férje megvannak. Fiatalabbik lányomnak kettő fia van és egy lányunokája! Így nekem hat fiú- és egy lányunokám van, dédunokám pedig kettő fiú és egy lány. Én ma, mikor írom e sorokat, betöltöm a nyolcvanegyediket.

Én nem vagyok nagyon vallásos, de azt mondom, Isten tartja-e fenn a világmindenséget vagy nem, de biztos van valami, mert én hiába kísértem meg, hogy meghaljak, oda lyukadok ki, még az ördögnek sem kellett, még csak kórházban is csak lábcsonkolással voltam, lábfejben vágta le a vonat, de felszakadt a bőr egész a térdemig, így mindent láttam, amit csináltak velem, nem altattak el, úgy fűrészelték a csontot a bal lábamon, a sarkamból egy darab hús kifeketedett, amit csak azután csipeszeltek ki, mindent tudok, egy percre sem vesztettem el az eszméletemet, pedig a fejembe is kaptam egy kapcsot, kivittek az ambulanciára, hogy ezt a másik lábam is levágják, mert a lázam nem akart lemenni, közben jött a főorvos, mikor vizsgáltak, azt mondta, nem műtjük a másik lábat, mindennap hipertermangális fürdő, és kilenc hét múlva elhagytam a kórházat, azon idő alatt két szomszéd ágyon lévő beteg meghalt, a kórházban meg látogatott olyan nagysám, akinek az anyjánál szolgáltam, és a gyerekeivel sokat játszottam, mert volt neki hat saját gyereke és a férje első feleségétől egy lánya.

A szekszről is engedjék meg, hogy szóljak, vagyis írjak. Ugyanis én nem tudtam együttlétkor élvezni, mégis teherbe estem. Annál a kisfiamnál tudom, hogy élveztem, amelyik meghalt. Férjemmel ez volt, amit éreztem, hogy puszilgassuk egymást, és jó, ha a család együtt lehet, mert különben rideg volt a házaset.

Most már zárom soraimat, üdvözlettel maradok Csató Endréné, az EGYENLŐ ESÉLYEK-re írtam ezen sorokat. Csak az a baj, én nem nézek tévét a szemem végett, másik pedig az: a lányom nem szereti, ha bemegyek a nagyszobába. Így csak a rádiót hallgatom, így mindig csak részletet hallottam az önök bemondásából, kérdezni sem szeretek, mert a lányom, akinél lakom, nem szereti, ha érdeklődöm.

Az idős korommal sok bajom van, WC-dolgokkal, mert mire én a múltbat felve-

szem, idő kell, és bizony több esetben későn érek az illemhelyre – amint lépegetek, minden lépés szül valamit, tehát nem jó idősnek lenni!

Üdvözlöm önöket: Csató Endréné, 2400 Dunaújváros, Szabadság út 6. fsz. 2. sz.
Még utólag közlöm: Csató maláriás volt, nem soká éltünk együtt, meghalt.

(Özv. Csató Endréné ezzel az írással megnyerte a Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága által 1997 őszén meghirdetett „Egy nő válasza” című pályázatot.)

Petőcz András

ORLANDO EMLÉKEZIK

Férfi voltam, aztán: fanfárok
szóltak, mindenütt – Nem.
Újból kezdem: férfi voltam, valamikor,
pontosabban, fiú. Vagyis: *nemem*
kétségtelen volt, játékként *tehát*
gerendára kötött szaracén fejet
vagdostam szablyámmal, száraz,
durva hajfürt függött a kókuszdió
forma fejen, holdvilágban, idegen
szélben.

Férfi voltam. Illetve *fiú*,
fanfárok nem szóltak semerre sem,
tettem a dolgom, készültem nemes
feladatra, mindarra, amire férfi
készülhet itt, kegyvesztett
szomorúságban.

Férfi voltam,
akkor, mikor még volt értelme
ennek a szónak: *férfi*. Őseim
birtokot szereztek, mert volt
még erejük, bátorságuk, és tudták,
mi az a *szerzés*. Fiúként erős és vad
férfinak készültem én is, miként
az apám, nagyapám és mások,
kiket őseimként tisztelve változatlan,
bár harcukat nem érzem magaménak.

Férfi voltam. Aztán egy nap:
fanfárok szóltak körülöttem,
ismeretlen, idegen tájon szóltak
a kürtök; és:

megszülettem.